

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٧٣٨٣

بسم الله الرحمن الرحيم

بررسی سیاستهای دراز مدت و کوتاه مدت تربیت کودک از دیدگاه اسلام

بوسیله‌ی:

ابوالقاسم رضائی نوده

پایان نامه

انجمن تخصصی پژوهش‌های اسلامی
شیراز

۱۳۸۱ / ۵ / ۳۰

ارائه شده به معاونت تحصیلات تکمیلی به عنوان بخشی از
فعالیت‌های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی:

تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی

از

دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان نامه با درجه :

امضاء اعضاء کمیته پایان نامه :

دکتر نورالدین بهین آئین ، استادیار بخش مبانی آموزش و پرورش (رئیس کمیته)

دکتر سیدعلی اکبر حسینی ، استاد بخش مبانی آموزش و پرورش

دکتر مهدی صابری ، استادیار بخش مبانی آموزش و پرورش

تیرماه ۱۳۸۱

سپاسگزاری

شکر و سپاس خدای متعال را که توفیق اتمام دوره دیگری از تحصیلات دانشگاهی را به این بنده حقیر عطا فرمود. که لازم است به حکم "من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق از استاد ارجمند و گرامی ام جناب آقای دکتر نورالدین بهین آئین که با هدایت و راهنمایی های ارزنده شان مرا در انجام این پایان نامه یاری نمودند تشکر و قدردانی نمایم، امید است که توفیق بهره مندی از محضرشان همیشه شامل حال اینجانب باشد. همچنین از استادان ارجمندم آقایان دکتر سید علی اکبر حسینی و دکتر مهدی صابری که راهنمایی هایشان در تکمیل این کار بسیار راهگشا بوده است، تشکر می نمایم.

و همچنین از همسر گرامی و مهربانم که در طی انجام این پایان نامه از هیچ کمک و

پشتیبانی دریغ ننمودند و بر تمامی مشکلات صبر کردند، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

همتم بدرقه‌ی راه کن ای طایر قدس که دراز است ره مقصد و من نوسفرم

تقدیم به

دختران گلم

مریم و محدثه

چکیده

بررسی سیاستهای درازمدت و کوتاه مدت تربیت کودک از دیدگاه اسلام

به وسیله ی:

ابوالقاسم رضائی نوده

آگاهی والدین و مربیان از جامعیت برنامه های تربیتی اسلام و آشنایی آنها با روش صحیح زندگی و تربیت کودک هدف اصلی این رساله بوده است و برای تحقق این دو هدف از روش کیفی در جمع آوری و توصیف اطلاعات استفاده شده است. در این تحقیق ابتدا مبانی تربیت اسلامی و نظریات تربیتی بیان شده است و در بخش اصلی این تحقیق سیاستهای درازمدت و اصول راهبردی اسلام که شامل مراحل قبل و بعد از تولد تا شروع آموزشهای رسمی و اصول اجرایی کوتاه مدت و روشهای اسلامی در تربیت کودک مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین در پایان نیز نتایج و پیشنهاداتی جهت بهینه سازی و ارتقای سطح کیفی تربیت کودک ارائه گردیده است.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱- فصل اول : مقدمه

۲	۱-مقدمه
۲	۱-۱-سئوالات تحقیق
۳	۱-۲-اهمیت موضوع
۴	۱-۳-اهداف تحقیق
۵	۱-۴-روش تحقیق
۵	۱-۵-تعریف مفاهیم و اصطلاحات

۲- فصل دوم : مبانی تربیت اسلامی

۷	۲-۱-تعلیم و تربیت اروپا در قرون وسطی
۸	۲-۲-نوری از مشرق (ظهور اسلام)
۱۱	۲-۳-جنگهای صلیبی: تقابل نور و ظلمت
۱۲	۲-۴-۱-تربیت کودک در طول تاریخ
۱۲	۲-۴-۲-۱-دوران کودک کشی
۱۳	۲-۴-۲-۲-دوران تنبیه و تحقیر
۱۳	۲-۴-۲-۳-دوران حیرت و دودلی

- ۱۳.....۲-۴-۴- دوران تسامح و آسان گیری
- ۱۴.....۲-۴-۵- دوران جامعه پذیری
- ۱۴.....۲-۴-۶- دوران تعادل و همدری
- ۱۵.....۲-۵- اسلام و کودک
- ۱۷.....۲-۶- تعاریف واژه تربیت از دیدگاه اندیشمندان
- ۱۸.....۲-۷- دیدگاه قرآن درباره تربیت
- ۱۹.....۲-۸- اهمیت تربیت از نظر پیشوایان اسلام
- ۲۱.....۲-۹- اسلام و تربیت

۳- فصل سوم : مراحل تربیت- دوره پیش از تولد

- ۲۳.....۳-۱- مقدمه
- ۲۳.....۳-۲- اصول راهبردی
- ۲۴.....۳-۳- راهبردهای قبل از تولد
- ۲۵.....۳-۴- شرایط انتخاب همسر در اسلام
- ۲۵.....۳-۴-۱- اصالت و کرامت خانوادگی
- ۲۵.....۳-۴-۲- سلامت جسم و فکر
- ۲۶.....۳-۴-۳- اجتناب از ازدواج با شخص معتاد به الکل
- ۲۷.....۳-۴-۴- اجتناب از ازدواج با خویشاوندان
- ۲۸.....۳-۵- دوران بارداری
- ۳۰.....۳-۶- تغذیه مادر
- ۳۲.....۳-۷- حالات روانی مادر

۴- فصل چهارم : مرحله پس از تولد

- ۳۵.....۴-۱- راهبردهای بعد از تولد تا شروع آموزشهای رسمی

- ۳۸-۲-۴- اهمیت شیر مادر
- ۴۱-۳-۴- مدت شیرخوارگی کودک
- ۴۱-۴-۴- طرز شیردادن به کودک
- ۴۲-۵-۴- انتخاب دایه
- ۴۴-۶-۴- تغذیه کودک بعد از تولد
- ۴۵-۷-۴- کودک و تربیت رسمی
- ۴۶-۸-۴- اهمیت تربیت کودک در خردسالی
- ۴۷-۹-۴- بازی کودک
- ۴۹-۱۰-۴- ارزش تربیتی بازی در اسلام
- ۵۰-۱۱-۴- نظر اسلام در پرورش اخلاقی کودک
- ۵۲-۱۲-۴- تربیت دینی کودکان
- ۵۴-۱۳-۴- خانواده
- ۵۶-۱۴-۴- موقعیت کودک در خانواده

۵- فصل پنجم : اصول کوتاه مدت تربیت کودک از دیدگاه اسلام

- ۵۹-۱-۵- اصول اجرایی
- ۵۹-۱-۱-۵- اصل جامعیت تربیت اسلامی
- ۶۱-۲-۱-۵- اصل قابلیت و استعداد انسان برای کمال
- ۶۲-۳-۱-۵- اصل لزوم عمل برای رشد و کمال انسانی
- ۶۳-۴-۱-۵- اصل اصالت عقل و فطرت
- ۶۴-۵-۱-۵- اصل کرامت و شرافت انسانی
- ۶۵-۶-۱-۵- اصل مساوات و برابری انسانها
- ۶۷-۷-۱-۵- اصل جهت و هدف داشتن حیات انسان
- ۶۸-۸-۱-۵- اصل تعدیل غرایز

۶۹..... ۵-۱-۹- اصل مرحله‌ای بودن رشد جسمی و عقلانی

۷۰..... ۵-۱-۱۰- اصل تربیت اخلاقی

۶- فصل ششم : روشهای تربیت اسلامی

۷۴..... ۶-۱- روشهای تربیت

۷۴..... ۶-۱-۱- احترام به شخصیت کودک

۷۶..... ۶-۱-۲- روشهای تشویق و تنبیه

۷۸..... ۶-۱-۳- روش الگوئی و سرمشق

۷۹..... ۶-۱-۴- محبت و رحمت

۸۱..... ۶-۱-۵- روش داستان گوئی

۸۲..... ۶-۱-۶- روش تمرین - تکرار و عادت دادن

۸۴..... ۶-۱-۷- روش پرورش عقلی کودکان

۸۷..... ۶-۱-۸- پرورش راستگویی در کودک

۸۸..... ۶-۲- نظر پیشوایان دین درباره‌ی پرورش راستگویی در کودک

۹۰..... نتایج و پیشنهادات

۱۰۴..... منابع و مأخذ

فصل اول

مقدمه

۱- مقدمه

در جهان امروز موضوع تربیت اطفال یکی از اساسی ترین مسائل اجتماعی و ارکان مهم سعادت بشر است. بدین سان دانشمندان درباره کودک از نظر روانی و تربیتی مطالعات عمیقی کرده و کتابهای بسیاری در این زمینه نوشته اند. کشورهای بزرگ، به منظور پرورش صحیح جسم و جان کودک، سازمانهای عظیمی بوجود آورده و اطفال را از هر جهت تحت مراقبت علمی و عملی قرار داده اند. بدین سان در دنیای امروز کودک به صورت فوق العاده مورد احترام و تکریم است.

در چهارده قرن قبل که روزگار تیره جهل و نادانی بشر بود پیشوای اسلام به ارزش و اهمیت تربیت کودک توجه کامل داشته و در این باره تعالیم لازم را به پیروان خود داده است. اسلام درباره ی پرورش جسم و جان کودک و ظایف مردم را بیان فرموده و به دوران کودکی از نظر پی ریزی اساس زندگی اهمیت فوق العاده داده است. آدمی در طول حیات خود برطبق خلقیات خویش عمل می کند و اساس خلق و خوی آدمی در ایام کودکی ساخته می شود. امید است این رساله بتواند تا حدودی والدین را با وظایفشان در تربیت اطفال آشنا نماید تا آنان بتوانند ضمن تأمین سعادت و سلامت فرزندان، برای روز واپسین خود نیز توشه ای فراهم آورند.

۱-۱- سؤالات تحقیق

سؤالاتی که در این پژوهش مطرح گردید و نگارنده در پی پاسخ به آنها می باشد به قرار زیر می باشند:

۱- آیا راهکارهای تربیتی اسلام متناسب با مراحل رشد کودک ارائه شده است؟

- ۲- اسلام برای والدین قبل و بعد از تولد کودک چه وظایفی تعیین کرده است؟
- ۳- اصول کوتاه مدت تربیت کودک از دیدگاه اسلام دارای چه ویژگی‌هایی است؟
- ۴- روشهای تربیتی اسلام در مراحل رشد کودک دارای چه ویژگی‌هایی است؟

۱-۲- اهمیت موضوع

تعلیم و تربیت از دیر باز و طی قرون و اعصار همواره مورد توجه عالمان، اندیشمندان و فیلسوفان بوده و بدین سان توانسته است افکار و اندیشه‌های بزرگی را به سوی خویش فراخواند. مورخان برآنند که کشور چین در مقایسه با کشورهای همچون هند، مصر، فلسطین، ایران و بابل دارای یکی از قدیمی ترین نظام‌های تعلیم و تربیت بوده است. اگر این سخن مقرون به حقیقت باشد، در این صورت می‌توان گفت که تعلیم و تربیت، در قالب رشته یا معرفتی از معارف فراوان بشری، از یک پشتوانه نیرومند عقلی- فکری برخوردار است و این را می‌توان یک امتیاز استثنایی و منحصر به فرد تلقی نمود. به دلیل اهمیت مسئله‌ی تعلیم و تربیت و نقش بسیار حساس و تعیین کننده‌ی آن در مسائل انسانی گاه آنچنان کانون توجه و مرکز ثقل افکار و اندیشه‌های اهل نظر بوده که برخی از آنان حتی دانش و معرفت مهمی همچون فلسفه را چیزی جز بحث از تئوری عام تعلیم و تربیت ندانسته‌اند.

اما تعلیم و تربیت در اسلام با نزول اولین آیات وحی بر پیامبر گرامی (ص) آغاز شد که بر طبق این آیات بر دو عنصر بنیادین تعلیم و تربیت، یعنی کسب علم و دانش از یک سو، تعالی روح و کمال انسانی از سوی دیگر تاکید می‌شود. و در اهمیت و ارزش تربیت همین بس که قرآن کریم محور دعوت پیامبران را عموماً و پیامبر عظیم الشان اسلام را خصوصاً تربیت و تکمیل فضایل اخلاقی قرار داده است و این از موضوعاتی است که جامعه بشری از همان روزگار نخستین حیات به آن نیاز داشته و روز به روز با توسعه زندگی اجتماعی، عملی و سیاسی این نیاز بیشتر شده است. چنانکه هم اکنون در بیشتر جوامع بشری مشاهده می‌کنیم به همان نسبت که علوم طبیعی و مادی رونق پیدا کرده است و زندگی به جانب ماشینی و صنعتی

توسعه یافته است خود انسان از اصول و مبانی تربیت و فضایل انسانی دور مانده است علت امر آن است که علم را از ایمان و تقوا جدا نمودند و تعلیم را از تربیت و تزکیه بی نیاز دانستند به تصور آنکه علم به تنهایی قادر خواهد بود که همه جنبه‌های سعادت بشری را تأمین کند اما باید اذعان داشت که علم به تنهایی قدرت ندارد فسادها را ریشه کن و بدبختی‌ها را درمان نماید زیرا دانش به بشر توانایی و روشنی می‌دهد و او را بر طبیعت و ماده غالب می‌سازد اما آنچه به انسان ارزش والا و هدف عالی می‌بخشد و او را انسان به معنی واقعی می‌سازد تربیت است. بدین سان زیر بنای فرهنگ سعادت بخش هر جامعه‌ای همان تعلیم و تربیت است که در مرکز آن هم انسان قرار دارد و این تعلیم و تربیت است که باید برای زندگی انسان برنامه و نقشه‌ای جامع بدهد و هدف انبیاء نیز پالایش آلودگیهای فطرت توحیدی انسان‌ها تهذیب و تزکیه و اکمال اخلاق حسنه بوده است و این امر خطیر بر عهده تعلیم و تربیت است که سنگ آغازین آن را فرشته‌های کوچک زمین یعنی کودکان تشکیل می‌دهند. از این روست که تربیت و پرورش جسمی و روحی کودک در اسلام مهم تلقی می‌شود چه روند آینده جامعه در گروه تربیت و آموزش آنها است و تحقق این امر به تلاش و کوشش همه جانبه در استخراج ارزشهای برین از معادن فرهنگ غنی اسلام امکان پذیر می‌باشد.

۱-۳- اهداف تحقیق

- ۱- والدین و مربیان از جامعیت برنامه های اسلامی و ارزش علمی این آئین آسمانی آگاه شوند و با ایمان و اعتقادی محکم از آن پیروی نمایند.
- ۲- اولیاء اطفال به مسئولیت خطیر مذهبی در تربیت فرزندان خویش وقوف یابند و در انجام این وظیفه بزرگ و حیاتی تلاش کنند.
- ۳- والدین و مربیان با روش های صحیح تربیت کودک در اسلام آشنا شوند و فرزندان خود را با این روشها تربیت کنند.

۱-۴- روش تحقیق

روش بکار گرفته شده در این تحقیق، روش کتابخانه ای می باشد که طی مراحل زیر انجام گرفت.

۱- از متون و نوشته های دست اول اسلامی (قرآن مجید، سنت و احادیث ائمه هدی علیهم السلام) مواد لازم استخراج و مورد بررسی قرار گرفت.

۲- نظرات علماء و دانشمندان اسلامی از خلال نوشته های آنان استخراج و استفاده لازم از آنها بعمل آمد.

۱-۵- تعریف مفاهیم و اصطلاحات

تربیت: عبارت است از فراهم کردن زمینه ها و عوامل برای به فعلیت رساندن و شکوفا نمودن استعدادهای انسان در جهت مطلوب.

سیاستهای کوتاه مدت: مجموعه ای از ابزار ، وسایل و امکانات و نگرش ها و گرایش ها و حتی ایجاد مهارت های خاص در هریک از متعلمان و همه دست اندرکاران امر تعلیم و تربیت است که زمینه را برای تحقق اهداف آرمانی فراهم می نماید.

سیاستهای بلندمدت: اصولی است که امکان وصول به آنها در زمان های کوتاه مقدور نیست و لذا برای تحقق آنها باید به برنامه های طولانی و یا درازمدت روی آورد.

فصل دوم

مبانی تربیت اسلامی